

uudelleenarviointiin. Kohteista tärkein on Jäppisen ja Nygårdin inventointien seurauksena varmistunut Kymi-joen Ahvenkosken suun itäpuolella sijainneen muinais-sataman ja asuinpaikan löytyminen. Pyhtään Haasian-niemessä on ollut toimintaa viimeistään viikinkiajalta pitkälle keskiajalle ja siellä on varmoja merkkejä raudanvalmistuksesta. Toinen merkittävä kohde on myös osittain moottoritien alle jäänyt Loviisan Viirankoski, joka sijaitsee vain jonkin matkaa Taasianjoen saarella olevasta varhaisesta kruunun omistuksesta länteen. Saarella sijainnut Holmgårdin kuninkaankartano on perustettu viimeistään 1340-luvulla. Strategisesti tärkeä ja hyvin puolustettavissa ollut kartano sijaitsi paikassa, jossa rannikon suuntainen Suuri Rantatie ylittää Taasianjoen. Viirankoskella on ollut sekä kivikautista että vanhempaan rautakauteen takautunutta asutusta, mutta siellä on harjoitettu myös raudanvalmistusta useampaan otteeseen rautakaudelta 1500-luvulle.

Lähes sensaatiomainen löytö Suomen kontekstissa on noin vuosiin 600–400 eaa. ajoittuva rautainen, skandinaavista alkuperää oleva vyökoukku, jonka kaltaisia on löytynyt Ruotsin ja Norjan rannikolta, Bornholmista sekä Saarenmaalta. Koukku on vanhimpia tähän mennessä Suomesta löytyneitä rautaesineitä. Teoksessa käydään läpi myös lukuisia muita Jäppisen ja Nygårdin Loviisan ja Pyhtään seudulta inventoimia löytöpaikkoja, joista monet liittyvät raudantuotantoon ja -käsittelyyn tai lohenkalastukseen. Merkittävä osuus Kymi-joen läntisen Ahvenkoskenhaaran kalastuksesta kuului viimeistään 1340-luvulla Turun piispalle. Teos sisältää myös paljon kiinnostavaa metallurgiaan ja raudantuotantoon liittyvää tutkimusta.

Rautakymmi keskeinen anti liittyy siinä kiistatta osoitettuun itäisen Uudenmaan ja Kymi-joen läntisten haarojen alueella sijainneisiin raudan valmistus ja -käsittelypaikkoihin, jotka todistavat paikallisten seppien toimineen Suomenlahden pohjoisrantaa seuranneen purjehdusreitillä sekä rannikolta sisämaahan suuntautuneiden kulkuyhteyksien niveltymäkohdissa keskisellä rautakaudella pitkälle keski- ja esimoderniin aikaan saakka. Havainto on merkittävä ja tukee muissa 2000-luvun kaivauksissa rannikon ja kulkureittien solmukohdista saatuja tuloksia. Samanlaisia merkkejä 900-luvulta 1200-luvulle ulottuneesta raudan valmistuksesta ja käsittelystä samankaltaisessa liikkumisen solmukohdassa on muun muassa Vantaan Gubbackasta. Rannikon seppien, käsityöläisalojen ja talonpoikaishäiväyryiden yhteyksistä Suomenlahden suuntaisiin sekä rannikolta sisämaahan vieneisiin kulkureitteihin, Suomenlahden muodostamaan vaihdantakontekstiin sekä edelleen Viron puolelle ja päinvastoin on merkkejä myös säilyneessä keskiaikaisessa lähdemateriaalissa. *Rautakymmi*-teoksessa esitellyt kohteet, tutkimukselliset avaukset ja hypoteesit ovatkin sen luonteisia, ettei yksikään Uudenmaan, Kymi-joen suuhaarojen tai Suomenlahden alueen rautakauden

lopun ja keskiajan raudantuotannon ja kaupan tutkija voi ohittaa niitä omassa tutkimuksessaan. Samalla ne antavat aihetta pohtia uudelleen laajemmin rannikon suuntaisten sekä rannikon ja sisämaan välisten kausittaisten kulkuyhteyksien merkitystä varhaismetallialjalta 1500-luvulle ulottuvalla ajanjaksolla.

Tapio Salminen, dosentti
Tampereen Yliopisto

Sotilassoittajien historiallinen merkitys avautumassa

Kari Laitinen:

Piipareita, klarinetinpuhaltajia ja musikantteja.

Sotilassoittajat Suomessa Ruotsin ajan lopulla.

Studia musicologica Universitatis Helsingiensis XXX. Helsingin yliopisto 2020. 318 s. ISBN 978-951-51-6363-9.

Kari Laitinen esitti 11. syyskuuta 2020 Helsingin yliopistossa tarkasteltavaksi musiikkitieteen alalle sijoituvan väitöskirjansa *Piipareita, klarinetinpuhaltajia ja musikantteja: Sotilassoittajat Suomessa Ruotsin ajan lopulla*. Väitöskirja tarkastelee Suomen ruotujakoisten jalkaväkirykmenttien ensimmäisiä soittokuntia ja näiden toimintaa 1770-luvun alusta Suomen sotaan asti. Aiheella on uutuusarvoa, sillä musiikin tutkimuksessa sotilasmusiikki on jäänyt marginaaliseksi huolimatta sen merkityksestä länsimaisen taidemusiikin kehitykselle erityisesti klassisella kaudella ja sen jälkeen. Musiikin uutta kulttuurihistoriaa käsittelevässä kansainvälisessä tutkimuksessa sotilasmusiikki, soittokunnat ja sotilassoittajat pilkahtelevat kuitenkin säännöllisesti esiin, vaikka niihin harvoin syvennytään.¹

Sotilassoittokunnat olivat avainasemassa musiikkielämän kehittämisessä varsinkin suurten metropolien ulkopuolella. Kuitenkin myös kaupungeissa puhallinmusiikilla oli merkittävä rooli musiikkimaun, esteettisten ihanteiden ja musiikillisen julkisuuden muutoksissa 1700-luvun viimeisellä kolmanneksella. Kuten Laitinenkin väitöskirjassaan muistuttaa, puhallinmusiikin sovitukset olivat lisäksi tärkeä osa musiikin sirkulaatiota paikasta ja sosiaaliryhmästä toiseen. Muun muassa näistä syystä väitöskirja on tervetullut lisä suomalaisen musiikin historian tutkimukseen ja täyttää ilmeisen tutkimusaukon. Tutkimus on rajattu kuuteen rykmenttiin ja näiden lähipiiriin kustavilaisella ajalla. Kokonaisuutena väitöskirja sisältää 255 sivua tekstiä ja 63 sivua liitteitä, mikä on kohtuullinen laajuus tutkimustehtävän ja lähdeaineiston laajuuteen nähden.

Suomeen perustettiin 1700-luvun jälkipuoliskolla sotilassoittokuntia, mutta aloite ei tullut kruunulta vaan rykmenttien johdolta. Väitöskirjan pääkysymykset ovatkin, miksi rykmentit alkoivat perustaa sotilassoittokuntia kustavilaisella ajalla ja miten tämä tapahtui, sekä keitä sotilassoittajat olivat ja mitä he tekivät. Tutkimuksen alueellisia ja kronologisia rajoituksia on perusteltu työekonomisista syistä, sillä mikäli analyysiin olisi sisällytetty joko värvättyjä tai nykyisessä Ruotsissa sijainneita joukko-osastoja, kirja olisi helposti paisunut vähintään kaksi kertaa isommaksi. Tutkimuskysymykset ovat melko yksinkertaisia, mutta se ei tarkoita, ettei niiden avulla olisi saavutettu merkittäviäkin tuloksia.

Kysymyksenasetteluun nähden väitöskirjan rakenne on johdonmukainen: työ etenee yleisestä taustasta sekä eurooppalaisesta ja ruotsalaisesta kontekstista rykmentteihin ja niiden soittokuntien perustamiseen, minkä jälkeen tarkastellaan soittajia ja heidän toimintaympäristöään, mukaan lukien itse musiikki eli soittimet, nuotit ja ohjelmisto. Väitöskirjan viimeisessä luvussa pohditaan sotilassoittajien toimintaa rykmenttien ulkopuolellakin eli heidän merkitystään paikallisessa musiikkielämässä. Tässä esille nousee ilmeinen kysymys musiikkielämän roolista varhaisen julkisen sfäärin kehityksessä, mutta tätä teemaa, jota on toisaalla pohdittu esimerkiksi Turun konserttielämän osalta,² ei syvennetä väitöskirjassa. Tässä ilmeisesti näkyy Laitisen tulokulma musiikkiteeilijänä, sillä historioitsija olisi todennäköisesti nostanut sotilassoittajien paikan julkisessa kulttuurissa keskeiseksi tulkintalinjaksi.

Aiemman tutkimuksen käyttö ja teoreettisen viitekehyksen määrittely heijastavatkin poikkiteollisen tutkimuksen tiettyjä haasteita. Tutkimus on perusteltu hyvin suhteessa vanhempaan, nationalistiseen ja taidemusiikin kaanonin painottaneeseen musiikkihistoriaan. Sen sijaan musiikin uutta kulttuurihistoriaa edustavaa tutkimusta, jota on viime vuosina ilmestynyt melko paljon sekä musikologian että historian tutkimuksen aloilta varsinkin ulkomailla, mutta myös Suomessa,³ huomioidaan vähemmän. Juuri historian tutkimus on väitöskirjassa vaihtelevasti edustettuna, ja osa käytetystä kirjallisuudesta on jo melko vanhaa. Tämä ei kuitenkaan vähennä väitöskirjan erityisarvoa, joka muodostuu sen vahvasta empirisistä lähdekäsittelystä ja laajan lähdeaineiston hallinnasta.

Tutkimuksen kieli on hyvää, ja näin ollen myös Laitisen käyttämät keskeiset termit on pääosin määritelty yksiselitteisesti ja pedagogisesti, kuten tällaisessa teoksessa pitäääkin. Joidenkin käsitteiden kuten 'kansakunnan' tai 'luokan' osalta historioitsija jää kyllä mieltimään, millä tavalla ne tukevat argumentaatiota, koska ne sopivat huonosti aikakauden musiikkimaailman ylijarjaiseen kontekstiin. Ne ovat kuitenkin sen verran epäolennaisia väitöskirjan aiheen kannalta, ettei lievä ristiriitaisuus niiden osalta estä lukijaa ymmärtämästä

teoksen pääargumentteja. Kaiken kaikkiaan esitys on selkeä ja johdonmukainen, joskin valittu dispositio jotta lähes väistämättä lieväan toistoisuuteen.

Menetelmien osalta Laitinen asemoi väitöskirjansa eksplisiittisesti historian tutkimuskentälle. Työ edustaa musiikin kulttuurihistoriaa sellaisena kuin musiikkiteeilijät sitä nykyisin kirjoittavat, ja sillä on kiistatonta relevanssia myös uudelle sotahistorialle. Johdannossa lähdekirjallinen menetelmä on esitetty melko yksinkertaisesti Jorma Kalelaan viitaten, vaikka historian tutkimus ei kuitenkaan aina niin yksiselitteistä olekaan varsinkaan jonkun oletetun "totuuden" löytämisen osalta. Laitisen työn vahvuus ei kuitenkaan ole niinkään teoretisoinneissa kuin laajan alkuperäislähdeaineiston koamisessa ja hallinnassa.

Laitinen on käyttänyt lähteinään runsasta ja riittosaa arkistomateriaalia, joka on aiheen kannalta mitä relevantteja. Lähdeaineisto on seikkaperäisesti esitelty johdannossa, ja sitä on kyetty käsittelemään monipuolisesti pitkin analyysia. Väitöskirjaan on sisällytetty muutama kiinnostava valokuva aineistosta, mikä antaa lisäarvoa teokselle. Laajan ja monipuolisen aineiston tarkoituksenmukainen ja kriittinen käyttö on siis työn suurimpia ansioita. Näihin on laskettava myös väitöskirjan liitteenä oleva 61-sivuinen sotilassoittajamatrikkeli, johon Laitinen on koonnut kaikki löytämänsä biografiset tiedot ruotujakoisten jalkaväkirykmenttien soittajista ajalta 1770–1809. Tästä tulee jatkossa olemaan paljon hyötyä ja iloa tutkijoille, olivat he historioitsijoita, musiikkiteeilijöitä tai sukututkijoita.

Kari Laitisen väitöskirjassa on saavutettu Suomen ja Ruotsin musiikin historian kannalta kiinnostavia tuloksia, jotka koskevat soittokuntien perustamista osana laajempia musiikillisia ambitioita paikallistasolla, upseerien roolia aloitteentekijöinä, soittokuntien rekrytointia ja muusikoiden ammattikuvaa, klarinetin läpimurtoa ja soitinten historiaa, sekä soitinten, nuottien ja melodioiden välitystä ja sirkulaatiota. Erityisen kiehtovia kysymyksiä, jotka nousevat muutamaankin otteeseen esille, ovat teattereiden, hovikapellien ja soittokuntien välinen vuorovaikutus sekä sotilassoittajien rooli musiikin ammattilaisina paikallisyhteiskunnassa.

Tulokset on kiteytetty johtopäätöksissä, joissa on pohdittu myös jatkotutkimuksen mahdollisuuksia. Lopuluku tarjoaa hyvän pohjan tulosten yleistämiseksi ja niiden merkitysten syvällisemmälle pohtimiselle. Laitinen kykenee myös punnitsemaan oman työnsä tieteellistä merkitystä suhteessa aiempaan ja aihepiiriiltään vastaavaan tutkimukseen. Hänen väitöskirjansa on omaperäinen ja itsenäinen työ, joka rikastuttaa Suomen musiikkihistoriallista kenttää.

Charlotta Wolff, dosentti, FT,
Suomen historian ma. professori
Turun yliopisto

1. Ks. esim. Leif Jonsson, Den "offentliga" konsertens förut-sättning. Teoksessa Leif Jonsson & Anna Ivarsdotter-Johnson (toim.) *Musiken i Sverige. Frihetstid och gustaviansk tid*. Fischer 1993, 404–406; Martin Kaltenecker, *La rumeur des batailles. La musique au tournant des XVIIIe et XIXe siècles*. Fayard 2000; Patrick Taieb, *L'ouverture d'opéra en France de Monsigny à Méhul*. Société française de musicologie 2007; Joann Élar, *Trois batailles pour la République dans les concerts parisiens (1789–1794)*. Ivry, Jemappes et Fleury. *Annales historiques de la Révolution française* 379 :1 (2015), 71–108; Youri Carbonnier, *Non-French music and foreign musicians at the Musique du roi, Versailles, c. 1760–1792*. Teoksessa Pierre-Yves Beaurepaire, Philippe Bourdin & Charlotta Wolff (toim.) *Moving scenes. the circulation of music and theatre in Europe, 1700–1815*. Oxford University Studies in the Enlightenment 2018:02. Voltaire Foundation 2018, 29–30.
2. Kimmo Korhonen, *Sävelten aika. Turun Soitannollinen Seura ja Turun filharmoninen orkesteri 1790–2015*. Siltala 2015, 43; Charlotta Wolff, *Musikkultur och musikmak i 1700-talets Sverige. Ett bidrag till lyssnandets historia*. *Historisk Tidskrift för Finland* 100:4 (2015), 433–434; Panu Savolainen, *Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. *Sigillum* 2017, 192–193; Topi Artukka, *Konstruktio- onen ett urbant sällskapsliv. Åbo Societetshus som centrum för societeten i början av 1800-talet*. *Historisk Tidskrift för Finland* 103:3 (2018), 423–424, 426–427.
3. Esim. James H. Johnson, *Listening in Paris. A Cultural History*. University of California Press 1995; T. C. W. Blanning, *The Culture of Power and the Power of Culture. Old Regime Europe 1660–1789*. Oxford University Press 2002; William Weber, *The Great Transformation of Musical Taste. Concert Programming from Haydn to Brahms*. Cambridge University Press 2008; Hans-Erich Bödeker, Patrice Veit & Michael Werner (toim.) *Organisateurs et formes d'organisation du concert en Europe, 1700–1920*. Berliner Wissenschafts-Verlag 2008; Andrew Talle, *Beyond Bach. Music and Everyday Life in the Eighteenth Century*. University of Illinois Press 2017; Beaurepaire, Bourdin & Wolff (toim.) 2018; Wolff 2015, 420–452; Nuppu Koivisto, *Sähkövalo, shampanjaa ja Wiener Damenkapelle. Naisten salonkiorkestrit ja varietealan transnationaaliset verkostot Suomessa 1877–1916*. *Acta Musicologica Fennica* 34. Suomen musiikkiteollinen seura 2019.

Talonpoikainen kansa liikkeessä

Konsta Kajander:

Talonpoika, herra, puoliherra. Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870. JYU dissertations 325. Jyväskylän yliopisto 2020. 220 s. ISBN 978-951-39-8428-1.

Konsta Kajanderin etnologian ja historiantutkimuksen välimaastoon paikantuva väitöstutkimus pureutuu suomalaisen talonpoikaisuuden olemukseen 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tutkimusaineistona hänellä on suomenkieliset sanomalehdet vuosilta 1847–1870 ja siellä erityisesti maaseutukirjeet, jotka olivat yksittäisten henkilöiden paikallisuutisia ja omia näkemyksiä yhdistävä kirjallinen lajityyppi. Sanomalehtikirjoituksissa pohdittiin talollisluokalle sopivia tapoja ja käyttäytymistä. Usein poikkeaminen näistä tulkittiin nousukasmaisuuksi ja puoliherraksi muuttumisena. Lehtiin kirjoittaneet olivat taustaltaan lähes poikkeuksetta talonpoikia, joten aineisto kuvaa varsin hyvin talollisten itsensä määrittämää luokkatietoisuutta.

1800-luvun Suomi oli sääty-yhteiskunta, jossa oli pohjoismaisen mallin mukaisesti myös talonpoikien sääty. Kyse oli erikoisesta ryhmästä. Talonpojilla oli poliittiset oikeudet ja suhteessa tilattomiin he samaisivat itsensä usein herroihin. Mutta suhteessa muihin säätyihin eli pappeihin, aatelisiin ja kaupapovareihin, joiden elämää luonnehti sivistys, kaupunkilaisuus ja tietynlainen joutilaisuus, talonpojat edustivat rahvasta, koska he tekivät ruumiillista työtä.

Metsien arvon kohoamisen myötä juuri maatilansa omistavat talonpoikaisperheet alkoivat vaurastua ja olivat uudenlaisten muutospaineiden edessä. Vaurastuminen näkyi muun muassa jälkeläisten koulutukseen panostamisena ja elämäntavan muuttumisena. Kajanderin tutkimus osoittaa vakuuttavasti, miten puoliherran käsite syntyi kuvaamaan tuolloin murtumassa olevia säätyrajoja. Tämä ajanjakso, 1800-luvun jälkipuoli, oli monessa mielessä hyvin erilainen vaihe kuin vuosisadan alku, sillä nyt maaseudun talollisväki alkoi osallistua aktiivisesti julkiseen keskusteluun ylempien säätyjen kanssa.

Kajander liittää tutkimuksensa kolmeen tutkimustraditioon: kirjallistumisen prosesseihin, media-antropologiaan ja kognitiiviseen kulttuurintutkimukseen, joista viimeisin toimii vahvimmin teoreettisena jäsenyyksenä. Kognitiivisessa lähestymistavassa kulttuuri nähdään tietorakenteina ihmisen mielessä. Talollisluokkaan liittyneitä stereotyyppisiä käsityksiä ja ideoita Kajander jäsentää kulttuuristen mallien käsitteellä.

Sanomalehdistä luokiteltujen avaintekstien, -sanojen ja toistuvien kirjoitusteemojen pohjalta hän on konstruoinut neljä talonpoikaisuuden kulttuurista mallia.